

## PREDGOVOR

**O** TEJ KNJIGI, ki pravzaprav ni bila namenjena občinstvu, temu ne bi imel povedati ničesar, če del javnosti z njo ne bi bil na kolikor mogoče nediskreten način seznanjen, še preden je sploh bila končana. O rečeh te vrste zaenkrat zgolj toliko!

Verjel sem, in še verjamem, da sem odkril pot, po kateri se mora filozofija povzpeti na raven evidentne znanosti. To sem skromno naznanil, razložil, kako bi bil delal na tej ideji, kako moram na njej delati zdaj, v spremenjenih okoliščinah, in se lotil udejanjanja načrta. To je bilo naravno. Naravno je bilo tudi to, da so drugi poznavalci in raziskovalci znanosti mojo idejo preučevali, preverjali, presojali in da so me skušali ovreči, najsi bodo razlogi, na podlagi katerih so se odločili, da jim pot, po kateri sem hotel popeljati znanost, ni všeč, notranji ali zunanji. A le čemu naj bi služilo, da moje trditve zavračajo brez kakršnegakoli preverjanja oziroma se jih v najboljšem primeru potrudijo popačiti in izkoristijo vsako priložnost za patetično posmehovanje in obrekovanje? Kaj neki je vendar moglo te kritike tako zelo vreči iz tira? Bi moral o intelektualni udvorljivosti in plitkosti govoriti spoštljivo, ko ju vendar sploh ne spoštujem? Kaj naj bi me zavezovalo temu? Sploh pa sem imel drugo delo in vsak topoglavec bi lahko mirno hodil svojo pot, če me ne bi prisilil, da si z razkrinkanjem njegove topoglavosti napravim prostor zase.

Ali pa obstaja za njihovo zlobno obnašanje še kakšen drugi razlog? Poštenim ljudem – kajti le za njih bo to imelo kak smisel – naj bo rečeno naslednje: karkoli že je moj nauk, pa če je resnična filozofija ali zanesenjaštvo in nesmisel, se to moje osebe ne dotika,

kolikor sem raziskoval pošteno. Sreča, da sem odkril resnično filozofijo, ne bi moje osebne vrednosti prav nič zvišala v mojih očeh, kot je tudi nesreča, da sem na zmotah vseh časov gradil nove zmo-te, ne bi nič znižala. Na svojo osebo sploh ne mislim, ampak go-rim za resnico, in tisto, za kar mislim, da je resnično, bom vedno povedal, kolikor morem glasno in odločno.

Verjamem, da sem v pričujoči knjigi, če ob njej upoštevamo še spis *Očrt posebnosti vedoslovja z ozirom na teoretično zmožnost* [*Grundriß des Eigentümlichen der Wissenschaftslehre in Rücksicht auf das theo-retische Vermögen als Handschrift für seine Zuhörer (1795)*], svoj sistem izpeljal dovolj daleč, da lahko vsak poznavalec v celoti prezre tako njegov temelj in obseg kot tudi način, kako je treba na njiju graditi dalje. Okoliščine mi ne dovoljujejo, da bi se zavezal določnim ob-ljubam, *kdaj* in *kako* bom nadaljeval z obdelavo sistema.

Prikaz sam razglašam za zelo nepopoln in pomanjkljiv, deloma zato, ker je moral za moje poslušalce, ki sem jim lahko pomagal z ustno razlago, izhajati sproti, zvezek za zvezkom, in se prilaga-jati mojim predavanjem, deloma zato, ker sem se, kolikor sem se le mogel, izogibal trdni terminologiji – ki je črkovalcem najpri-kladnejše sredstvo za to, da vsak sistem oropajo njegovega duha in ga preobrazijo v suh skelet. Tej maksimi bom ostal zvest tudi pri prihodnjih obdelavah sistema, vse do končnega, izpopolnjenega prikaza. Zaenkrat sploh še nočem ničesar dograjevati, temveč bi publiko zgolj rad vzpodbudil, naj se z menoj na kratko ozre po prihodnji zgradbi. Preden si bo kdo lahko jasno določil pomen ene same trditve, jo bo moral razložiti iz sovisja in najprej pridobi-ti pregled nad celoto. Ta metoda seveda predpostavlja dobro voljo, ki želi, da se sistemu dogodi pravica, namesto namena, da v njem najdemo samo napake.

Slišal sem veliko tožb o obskurnosti in nerazumljivosti tako dela te knjige, ki je navzven že poznan, kakor tudi spisa *O pojmu vedoslovja*.

Če se tožbe, ki zadevajo ta spis, nanašajo posebej na njegov 8. paragraf, je vsekakor možno, da sem storil napako, ko sem podal načela sistema, ki so pri meni določena skozi celotni sistem, ne pa

tudi sistema samega, in se s strani bralcev in kritikov nadejal tolikšnega potrpljenja, da bodo lahko vse pustili tako nedoločno, kot sem pustil sam. Če se nanašajo na spis v celoti, pa tistim, ki jim je bil nerazumljiv, že vnaprej priznam, da na področju spekulacije nikoli ne bom mogel napisati ničesar, kar bi jim bilo razumljivo. Če je ta spis meja njihovega razumevanja, je tudi meja moje razumljivosti; ta meja ločuje naše duhove in prosim jih, naj si z branjem mojih spisov ne kvarijo časa. Najsi bo razlog tega nerazumevanja kakršenkoli že, tudi v vedoslovju samem leži razlog, zaradi katerega mora določenim bralcem za vedno ostajati nerazumljivo: predpostavlja namreč zmožnost svobode notranjega zora. Nadalje vsak filozofski pisec upravičeno zahteva, da se bralec drži niti razmisleka in pri nobenem koraku ne pozabi katerega izmed prejšnjih. Rečem lahko vsaj to, da ni, kolikor mi je samemu znano, v teh spisih nič takega, česar ob teh predpostavkah ne bi bilo mogoče razumeti in za kar ne bi veljalo, da mora nujno biti razumljeno pravilno; in vsekakor sem mnenja, da mora imeti pri odgovarjanju na ta vprašanja tudi avtor knjige besedo. Kar je bilo mišljeno popolnoma jasno, je razumljivo, in jaz se zavedam, da sem vse mislil popolnoma jasno, tako da lahko, če mi je dano dovolj časa in prostora, vsako trditev povzdignem na poljubno raven jasnosti.

Še posebej pomembno se mi zdi opomniti, da nisem želel povedati vsega, temveč sem hotel kaj mišljenja prepustiti tudi svojemu bralcu. Obstaja več nesporazumov, ki jih lahko z gotovostjo predvidim in bi jih lahko preprečil z nekaj besedami. A tudi teh nekaj besed nisem zapisal, ker bi rad bralca vzpodbudil, da misli s svojo glavo. Vedoslovje se nikakor noče *vsiljevati*, temveč naj bi *bilo potreba*, kakor je bilo svojemu avtorju.

Prihodnje kritike tega spisa pozivam, naj ga obravnavajo kot celoto in vsako posamezno misel zrejo z gledišča celote. Recenzent iz Halleja je izrazil svojo domnevo, da sem se hotel zgolj pošaliti, in drugi kritiki spisa *O pojmu vedoslovja* so bili, kot kaže, enakega mnenja. Glede na to, kako zlahka so preleteli to stvar in kako smešne so ob tem bile njihove opazke, se zdi, kot da so hoteli na šalo odgovoriti s šalo.

Na podlagi izkušnje, da sem ob trikratni predelavi tega sistema opazil, da se moje misli o njegovih posameznih trditvah zmeraj znova preoblikujejo in postajajo drugačne, lahko pričakujem, da se bodo ob nadaljnjem premišljevanju še naprej spreminjale in preoblikovale. Sam bom na tem delal nadvse pozorno in vsako uporabno opozorilo s strani drugih mi bo dobrodošlo. Dalje, kljub temu da sem globoko prepričan v to, da so načela, na katerih sloni celoten sistem, neovrgljiva, in da sem to prepričanje tu in tam z vso pravico izrazil zelo odločno, še zmeraj obstaja možnost, ki mi je doslej seveda nemisljiva, da jih kdo kljub vsemu ovrže. Tudi to bi mi bilo dobrodošlo, saj bi resnica na ta način le pridobila. Kar spustite se nadnje in jih poskusite ovržeči.

Karkoli moj nauk pravzaprav je in v kateri razred ga je mogoče uvrstiti, ali je, kakor *jaz* verjamem, resnični, do konca izpeljani kriticizem ali pa bi ga radi imenovali kako drugače, to sploh ne spada k stvari. Ne dvomim, da bodo zanj našli mnoga imena in ga obtoževali mnogih naravnost nasprotnih herezij. To lahko počno. Le sklicujejo naj se ne na stare ovržbe, temveč naj ovržejo sami.

Jena, za veliko noč l. 1795.

Prvi del

NAČELA  
CELOTNEGA VEDOSLOVJA

§1. Prvo, sploh nepogojeno načelo

Absolutno-prvo, sploh nepogojeno načelo vse človeške vednosti moramo *poiskati*. *Dokazati* ali *določiti* ni mogoče, če naj bo absolutno-prvo načelo.

Izraža naj tisto *dejavo* [Tathandlung], ki ne nastopa in ne more nastopati med empiričnimi določili naše zavesti, temveč utemeljuje vso zavest in jo šele omogoča.\* Pri prikazu te dejave se je manj bati, da si ob tem denimo *ne bi* mislili tistega, kar si moramo misliti – za to že poskrbi narava našega duha – kot da bi si mislili kaj, česar si ne smemo misliti. Zato je nujna *refleksija* o tem, za kar bi utegnili sprva misliti, da je ta dejava, potem pa *abstrakcija* od vsega, kar dejansko ne sodi zraven.

Niti skozi to abstrahirajočo refleksijo ne more nekaj, kar na sebi to ni, postati dejstvo zavesti, toda skoznjo spoznamo, da moramo tisto dejavo kot osnovo vse zavesti nujno *misliti*.

Zakoni, po katerih si tisto dejavo kratko malo moramo misliti kot osnovo človeške vednosti, ali kar je isto, pravila, po katerih se ravna tista refleksija, še niso bila izkazana za veljavna, temveč jih potihoma predpostavljamo kot znana in nedvomna. Šele v nadaljevanju bodo izpeljana iz načela, katerega vzpostavitev je pravilna zgolj ob predpostavki, da so pravilna sama. To je krog, a ta krog

---

\* To so spregledali vsi, ki trdijo, da se tisto, kar izraža prvo načelo, med dejstvi zavesti bodisi *ne nahaja* bodisi jim *oporeka*.

je neizogiben. (Gl. O pojmu vedoslovja, §7.) Ker je neizogiben in ga odkrito priznavamo, se lahko tudi pri vzpostavitvi najvišjega načela sklicujemo na vse zakone obče logike.

Na poti refleksije, ki jo moramo izvesti, moramo izhajati iz katerekoli trditve, s katero se brez pomislekov vsak strinja. Gotovo lahko obstaja tudi več kot ena sama takšna trditev. Refleksija je svobodna in ni bistveno, iz katere točke izhaja. Izberimo tisto, od katere je pot do našega cilja najkrajša.

Kakor sprejmemo to trditev, je treba hkrati, kot dejavo, sprejeti tudi tisto, na čemer želimo utemeljiti celotno vedoslovje, in iz refleksije mora biti razvidno, da je bilo to kot tako sprejeto *skupaj s tisto trditvijo*. Navedli bomo poljubno dejstvo empirične zavesti in nato od njega eno za drugim ločevali empirična določila, vse dokler ne ostane zgolj tisto, česar preprosto ni mogoče odmisлити in od česar ni mogoče več ničesar ločiti.

1) S trditvijo »*A je A*« (ki pomeni toliko kot  $A = A$ , to je namreč pomen logične kopule) se strinja vsakdo, ne da bi o tem sploh moral razmišljati. Pripoznamo jo kot povsem gotovo in nedvomno.

Če pa bi kdo slučajno terjal njen dokaz, se sploh ne bi spuščali v dokazovanje, temveč bi zatrdili, da je ta trditev gotova *sploh*, se pravi *brez nadaljnje temelja*. Ko to storimo, brez dvoma z občim odobravanjem, si pripisujemo zmožnost, da *nekaj postavljamo sploh*.

2) Ko zatrdimo, da je gornja trditev gotova na sebi, s tem ne postavimo, da *A je*. Trditev »*A je A*« pomeni nekaj čisto drugega kot »*A je*« oziroma »*obstaja neki A*«. (Če je »*biti*« postavljen brez predikata, izraža nekaj čisto drugega kot »*biti*« s predikatom. O tem več v nadaljevanju.) Če privzamemo, da *A* označuje prostor, ki ga oklepata dve premici, bi bila tista trditev še zmeraj pravilna, čeprav bi bila trditev »*A je*« očitno napačna.

Pač pa s tem *postavimo*: »*če je A, potem je A*«. *Ali A je ali ne*, torej sploh ni vprašanje. Ni pomembna *vsebina* trditve, temveč zgolj njena *forma*, in ne gre za to, o čem nekaj vemo, pač pa za to, *kaj* o nekem predmetu vemo, kateremkoli že.

Ko zatrdimo, da je gornja trditev gotova sploh, torej ugotavljamo *to*, da obstaja med tistim *če* in tistim *potem* nujno sovisje,

in *nujno sovisje med njima* je tisto, kar je postavljeno *nasploh* in *brez vsakršnega temelja*. To nujno sovisje začasno označimo = X.

3) Z ozirom na A sam, torej *ali* A je *ali* ne, pa s tem še nič ni postavljeno. Zastavi se torej vprašanje, pod katerim pogojem potemtakem je A?

a) Če nič drugega, je X postavljen *v jazu* in *skozi jaz*. Jaz je namreč tisti, ki v gornji trditvi sodi, in sicer sodi na podlagi X kot zakona, kar pomeni, da je X jazu dan, in ker je vzpostavljen nasploh in brez nadaljnega temelja, mora biti jazu dan skozi jaz sam.

b) *Ali* in *kako* je A nasploh postavljen, ne vemo, ampak ker X označuje sovisje med nekim neznanim postavljanjem A in nekim pod pogojem tega postavljanja absolutnim postavljanjem istega A, je A, *vsaj kolikor je postavljeno tisto sovisje*, postavljen *v jazu* in *skozi jaz*, tako kot X. X je možen zgolj v odnosu do nekega A. Kolikor je X dejansko postavljen *v jazu* in se nanaša na A, mora biti torej *v jazu* postavljen tudi A sam.

c) X se nanaša tako na tisti A, ki v gornji trditvi zavzema logično mesto subjekta, kakor tudi na tistega, ki je na mestu predikata. Skozi X sta namreč oba poenotena. Torej sta oba, kolikor sta postavljena, postavljena *v jazu*. A, ki je na mestu predikata, je pod pogojem, da je postavljen A, ki je na mestu subjekta, postavljen nasploh. Gornjo trditev lahko torej izrazimo tudi naslednji način. Če je A postavljen *v jazu*, potem je *postavljen* oziroma – potem je.

4) Potemtakem je skozi jaz preko X postavljeno naslednje. *A je za sodeči jaz sploh in zgolj na podlagi svoje postavljenosti v jazu je nasploh*. Postavljeno je torej, da je *v jazu* – pa naj bo jaz posebej postavljlajoč ali sodeč ali karkoli že – nekaj, kar je stalno sebi enako, stalno eno in isto. X, ki je postavljen sploh, lahko torej izrazimo tudi na naslednji način. Jaz = jaz, jaz sem jaz.

5) Preko te operacije smo neopazno že prišli do trditve »jaz sem« (ki sicer še ne izraža dejave, a je vendarle izraz *dejstva*).

X je namreč postavljen sploh, to je dejstvo empirične zavesti. X pa je enak trditvi »jaz sem jaz«, torej je tudi ta postavljena sploh.

A trditev »jaz sem jaz« ima povsem drugačen pomen od trditve »A je A«. Zadnja ima namreč zgolj pod določenim pogojem